AFGHAN GERMAN ONLINE
http://www.afghan-german.com
http://www.afghan-german.de

افغان جرمن آنلاین

مسئوولیت متن و شکل بدوش نویسندهٔ مضمون میباشد، عقیدهٔ نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاین نمی
+

پښتو ژباړه: رحمت آريا ۲۰۲۴/۰۵/۱۰

د افغانستان سياسي - تأريخي - جغرافيوي ژورنال
شپږم ټوک

۳۷۸ مه پرله پسي برخه

کابل
او د افغانستان سويل – ختيځ

ايډيټ:
ډاکټر لودويگ آدمک

AKADEMISCHE DRUCK- u. VERLAGSANSTALT
GRAZ – AUSTRIA

1985

* **شيخ علي:** ۵۷ – ۳۴، ۳۰ – ۶۸ «ن»: شيخ علي د پروان ولايت يوه علاقه داري ده چې ۹۰۸ کيلومتر مربع مساحت لري او د وګړو شمـېـر ئـې چې بزګرې پرګنې دي د ۷۸۸۷ تر ۹۶۷۷ تـنو پورې اټکل سوی دی. دا علاقه داري له لويديځ لوري له شيـبر، له شمال لوري له تاله و برفک، له ختيځ لوري له غوربند او له سويل لوري له سرخ پارسا سره کربنه لري. د شيخ علي علاقه داري ۲۷ کلي لري چې ۶ کلي ئـې له ۵۰۰ تنو ډېـر استوګن وګړي لري. لنډ مهالي مجلي دا کلي په لاندې ډول ليست کړي دي:

درواز		رباط		سنگریان		قریـهٔ بابر	
Bini Sayuk wa Mohammad Yar (Benisayuk Surkh)				بيني سيوک و محمد يار «بيني سيوک سرخ»			
Kotak Deh Kalan		کوتک دِهٔ کلان		Bed (Bed Deh Kalan)		بـيد «بيد دِهٔ کلان»	
Jerf	جرف	Tuchi -Nerkh	توچي نرخ	Dahan -i- Nerkh	دهانِ نرخ	Dara -i- Nerkh	درهٔ نرخ
Khwajaka (Awlang-i-Khwajaka Koh)		خواجه که «اولنگ خواجه کوه»		Sang Par	سنگ پَر	Kajak	کجک
Torgich (Torich)		تورگيچ «توريچ»		خاکِ غلام علي		Nawi	نوي
Bad Qol (Bedel Qol)		بادقول «بيدل قول»		Sang Andab	سنگ انداب	Butiyan	بوتيان
Jaw Qol	جوقول	جنگلک		Pawaz	پاواز	Gandab	گنداب

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راالیرلو مخکې په ځیر و لولئ

Tana Bed Deh Kalan	تانه بید دهٔ کلان	Khum -i- Qarghana	خُـمِ قرغنه	Dektor	دیکتور

شیخ علي هزاره ګان:

لاندني معلومات د ډګروال میلتند د راپور له مخې اخیستل سوي چې د تورن پیکاک د ورځنیو یاد داشتونو په ګډون د داستخباراتو دډلي، د افغان سرحدي تحدید د کمیسیون د معلوماتو له مخې بشپړ او راټول سوي دي:

د شیخ علي سیمه

« **عمومي کـتـنـه**: دې سیمي کې چې شیخ علي هزاره ګان میشت دي د هندوکش د سویل لویدیځي منتهی الیه په دواړو خواوو کې چې په سیمه بیزه توګه د "کوهٔ ورسندان" [1] په نوم یادېــږي موقعیت لري. په دې توګه د شیخ علي سیمه په دریو ولایتونو کې پرته ده او د بـېلابـېلو ولسوالیو برخي برخي جوړوي. د غرني لړۍ په سویل کې د غوربند سیند د دوه وو سیندونو له یو ځای کیدني وروسته جوړېــږي، یو سیند ئـې د شیبر له اوب یللونکي یا آب ریز ځخه پیلېـږي او د یوې درې له منځه چې "درهٔ شیخ علي" [2] نومېـږي مخ پر ختیځ بهېــږي؛ بل سیند ئـې له "خش" [3] او د "ګردن دیوال" [4] په شمال کې د هلمند له اوب یللونکي ځخه سرچینه اخلي او د "درهٔ تورکمن"[5] له منځه تـېـرېـږي او په " دو آبِ لولینګ"[6] کې چې د شیبر له کوتل ځخه تقریباً ۲۳ مایله لیرې موقعیت لري د شیخ علي له سیند سره یو ځای کـېـږي. د ، دره تورکمن" په سویل کې د پغمان ستر، عظیم او لوړ غر ولاړ دی چې په خپله له هندوکش سره سیالي او رقابت کوي؛ د "دره تورکمن" او " درهٔ شیخ علي " تر منځ د بابا د غرهٔ ختیځه انتها پرته ده چې ظاهراً د "کوهٔ درواز"[7] په نوم یادېــږي، خو کیدای سي دا نوم یوازې د بابا د غرهٔ د همدې انتها پای ته اطلاق سي. د " درهٔ شیخ علي" او د "سرخاب" د سیند تر منځ چې په تـنـګي درې او نورو اړوندو ژورو منځرونو یا میان کوه ګانو کې ئـې له یوې مخې شیخ علي هزاره وګړي دیره دي "کوهٔ ورسندان" واقع سوی دی، په دې توګي شیخ علي وګړو نـهٔ یوازې سرخاب او اړوند منځغرونه ئـې تر دوشي پورې چې په کې سیند مخ پر شمال تاویږي، نیولي بلکه د دوی لمنه بره د غوري تر لویدیځي ډډې پورې غځیدلي او همدا شان ئـې د هندوکش د شمالي اړخ په اوږدو کې غځون مونډلی دی او دلته د خنجان په کوچني ولسوالي کې ټول له یوې مخې دوی میشت دی او په اندراب کې هم د دوی لړوالی نـهٔ سته. »

«د شیخ علي سیمه کیدای سي په دریو برخو وویشل سي. لومړی د کابل په ولایت کې چې هلته د شیخ علي د ولسوالي په نوم یادېــږي او په دې کې "دره شیخ علي" او " دره تورکمن" راځي، دا دواړه درې د "پارسا"[8] له منځغري سره یو ځای راځي چې د "دو آبِ لولینګ" له خولي کوز موقعیت لري. بیا د "کوهٔ جلمیش"[9] په بلې خوا کې او "دهان جملیش" [10] کې

---

[1] -Koh -i- Warsandan
[2] -Dara Shaikh Ali
[3] -Khesh
[4] -Gardan Diwal
[5] -Dara Turkoman
[6] -Doab -i- Loling
[7] -Koh -i- Darwaz
[8] -Parsa
[9] -Koh -i- Jalmish
[10] -Dahan -i- Jalmish

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بڼي پاړوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکي په ځیر و لولئ

شیخ علي وګړي دي. له «دهان جملیش» کوز تاجیکان میشت دي او په تاجیکانو پسې په " دو آبِ میخ زري"[11] کې تاتاران[12] دي. شیخ علي وګړي یو ځل بیا له "دو آب میخ زر" کوز پیلېږي او تر "شتر جنګل"[13] پورې غځېږي، "جلمیش" په بامیانو کې راځي او بامیان د کابل یوه ولسوالي ده او پاتې نور ئې د افغان تورکستان د دو آب په ولسوالي کې میشت دي. دریم د غوري، دوشي، خنجان، اندراب هزاره ګان دي او دا ټول د بدخشان د ولایت برخې دی.

„ **ځانګړتیاوې او ذاتي لیوالتیاوې**: شیخ علي وګړي له سیمه ییز ملک او د طایفو «ځانګو» له اربابانو پرته قومي مشران نـهٔ لري. دوی ډېــر بد شهرت لري، داسې ښکاري چې د دوی مداوم ځپل د اړتیا او ضرورت له مخې ول او شک نـهٔ سته چې دا تر ډېــره د دوی اوسنی ګوډ او ماټ او نامنظم وضعیت په دلیل دی. په همدا تــېــرو نېــږدو وختونو کې د امیر شیرعلیخان د سلطنت پر مهال شیخ علي وګړو د «قره کوتل» په اوږدو کې مسافرین لوټل، دوی ان تر دې حده ورسیدل چې د تورکستان د قافلې لاره ئـې تقریباً بنده کړه. دوی ان په ۱۸۸۳ز کال کې یو کاروان چور کړ؛ داسې ښکاري چې دوی ته ډېــر ژر د دې لوټ په بدل کې اغیزمنه سزا ورکړل سوې ده، د دوی په سیمې باندې سرتــېــري او د مالیاتو محصلین له دریو خواوو واستول سول. دوی اړ ایستل سول چې درندې جریمې ورکړي او قسماً خلع سلاح سي. داسې ښکاري چې د دغو ظلمونو او شناعتونو ټول مسؤولیت د سرخاب د شیخ علي وګړو پر غاړه وي، او د «دو آب» د تاتارانو مشر دلاور خان چې ځانته مستمري یا د مالیاتو معافیت لري په دو آب کې میشت شیخ علي هزاره ګان په نظم او اطاعت کې ساتلي دي. د دوشي، خنجانو او نورو ځایونو شیخ علي وګړي هم لوټ او تالا ته لیواله دي؛ کله چې په ۱۸۸۶ز کال کې موږ له دغو ولسوالیو تــېــریدلو دا نوم هماغسې نوم وو چې موږ ته مخکې شرحه سوی وو، له ټولو هزاره ګانو سره چې موږ مخامخ سوو دوی نـهٔ منله چې دوی دی شیخ علي وګړي وي، دوی خپل ځانونه خنجانیان بلل. پر تخت باندې د عبدالرحمن خان له جلوس وروسته شیخ علي د نورو مزاحمو او جنجالي قبــیـلو په څیر بشپړ اطاعت ته راټیټ او اړ ایستل سول چې مالیات ورکړي. کله چې د سرحدي تحدید ډله د دوی له سیمې تــېــریدله داسې بریښیدله چې دوی آرام او زیارګالي بزګران دي. هیڅ شک نـهٔ سته چې دوی د نورو هزاره ګانو په شان زیارګالونکي او زحمت کش خلک دي او په مشخص ډول جنګیالي خلک نـهٔ دي. د سرخاب د سیند په اوږدو کې د دوی سیمې ته نـهٔ لاسرسی او د هندوکش په منځغرونو کې د دوی قوت او ټینګوالی هغه عوامل دي چې دوی ته ئـې د دغو شیطاني اعمالو وړتیا وربخښلې وه. په دې وروستیو کلونو کې د اسحق خان د ۱۸۸۸ز کال د بغاوت پر مهال شیخ علي وګړو هم تر یوې کچې پاڅون وکړ. داسې بریښي چې د دواب د تاتارانو مشر دلاور خان ځان سردار اعلان کړ او د دواب له شیخ علي وګړو ئـې وغوښتل چې دوآب دې پرېــږدي او ودې وځي. امیر عبدالرحمن خان چې د تورکستان پر لور روان وو د سرخاب د سیند لاره ئـې ونیوله او دلاور خان چې بندي نیول سوی یا په خپله تسلیم سوی وو په «دشتِ سفید» کې اعدام سو. امیر عبدالرحمن خان د شیخ علي له وګړو سره هیڅ غرض ونـهٔ کړ ځکه دوی غلي او چوپ پاتې ول خو امیر په څرګنده وروښودله چې کله بیرته راستون سي نو له دوی سره به ګوري.

„**فزیکي جوړښت او وسلې**: شیخ علي وګړي تر ډېــره ډېــرښــهٔ او زیارګاله نژاد دی او هماغسې چې هیله ئـې کــېــږي ښــهٔ غرني خلک دي. د دوی وسلې چنداني د کار نـهٔ دي یعنې دوی توپک نـهٔ لري او کیدای سي دوی د اور کولو هیڅ

---

[11] -Doab -i -Mekh zari
[12] -Tatars
[13] -Shutar Jangal

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولـئ

ډول وسله ونـۀ لري. د سرخاب شيخ علي وګړو پيکاک ته هيڅ نـۀ منله چې دوی دې کومه وسله ولري؛ د دې دليل په دې کې وو چې پورته مو يادونه وکړه چې په ۱۸۸۳ز کال کې دوی يوه قافله لوټ کړه، له دې وروسته په دوی باندې دا سزا کښېښودل سوه چې هر کور دې يو توپک او يوه توره د جزا په توګه حکومت ته وسپاري نو له دې کبله ښايي د دوی په منځ کې دې نوره کومه وسله نـۀ وي پاتې. پيکاک د سرخاب د شيخ علي وګړو د جامو په هکله کومه کتنه نـۀ ليکي خو د دوشي او خنجانو په هکله وايي چې دوی په ندرت سره د هزاره ګانو مشخصه خولۍ پر سر کوي چې په لومړيو کاتو سره له تاجيکانو څخه ئې توپير په همدې خولۍ کېـږي.

„ د نورو هزاره ګانو په پرتلې د افغانانو ،پښتنو -ژ. پر وړاندې د شيخ علي هزاره ګانو احساس په عام ډول له دښمنۍ ډک دی، هيڅ يو د دوی خپل اربابان نـۀ خوښوي. پيکاک په دې فکر کې دی چې که روسي سرتـيري پرمختګ وکړي شيخ علي وګړي به بې پرې يا بې طرفه پاتې سي ځکه د دوی په راتګ سره هم دوی د دې هيله نـۀ لري چې د دوی په وضعيت کې دې کوم بدلون راسي.„

„**لوړوالی او اقليم**: د شيخ علي سيمه د سترو غرنيو لړيو سيمه ده چې ژورو درو سره جلا کړې او ډول ډول اقليم لري. د هندوکش په سويل کې په درۀ شيخ علي او نورو ځايونو کې د هزاره ګانو د استوګنو سيمو لوړوالی د ۷۰۰۰ او ۸۰۰۰ فيتو په لوړوالي کې دی. هندوکش تر ۱۶۰۰۰ فيتو پورې لوړېـږي او له پاسه تر ۱۲۰۰۰ فيتو پورې غرونه تر تقريباً نيم کاله پورې په واورو کې پټ وي. خو دلته په درو کې په خپله واوره لږ ده او نسبتاً لږ ځمکه سته چې د کرنيزو توليداتو لپاره وي د دوشي او خنجانو په ګډون ځمکو کې حبوبات، وريجې، مې „ماش„ او سابـۀ او ميوې توليدېـږي. ښه به دا وي چې د شيخ علي د سيمې د هرې برخې لنډه شرحه دې په جلا جلا توګه ورکړل سي.„

„**سړکونه**: په دريو اساسي غرنيو لړيو يعنې د پغمان په غرنۍ لړۍ کې د درواز „د بابا د غرۀ„ په لړۍ او د ورسندان „هندوکش„ په لړۍ کې بې شمېـره لارې تللي دي. د دغو لارو اکثريت چې د سيمه ييزو ترافيکو له پلوه کارول کېـږي يوازې ناهمواره پل لارې دي او يا „د سختۍ په ګاللو سره„ د غوايانو او خرونو د سيمه ييزو يابوګانو د تګ لپاره مناسبې لارې دي چې له غرونو سره بلد ښاروي دي. په عين حال کې يو شمېـر ډېـرې مهمې لارې هم سته چې د شيخ علي هزاره ګانو له سيمې څخه تـېـرېـږي. له ختيځه په پيل سره د„کاوشان„ د کوتل لاره ده چې په خنجانو منتهي کېـږي. دا تر بدخشان او تورکستان پورې زړه عمومي لاره ده. بله ئې د „چهار دَر„ د کوتل لاره ده، چې په هندوکش کې اوسنۍ عمومي لاره ده. دريمه لاره هغه لاره ده چې د غوربند او درۀ شيخ علي له ټول منځه تـېـره سوې د شيبر تر کوتل پورې تللې ده او همدا لاره باميانو ته رسيدلې ده. څلورمه لاره د سرخاب سړک دی. „

„د شيـبر کوتل چې يو مخ خلاصې اوب يللونکی دی او هندوکش لويديځه انتها له کوۀ درواز سره نښلوي ځکه يوه ډېـره مهمه لاره ده چې دا لاره ټول کال پرانيستې وي او په دې توګه د کابل او د بدخشان د ولايتونو او د تورکستان تر منځ د ژمي په مياشتو کې د اتصال يوازې لاره جوړوي.„

لومړی: د شيخ علي ولسوالي

د شيخ علي ولسوالي له غوربند سره جوخت خو ورڅخه توپير لري لاندې معلومات تقريباً ټول ئـې د پيکاک له پلوه ثبت سوي دي، پيکاک د ۱۸۸۶ز کال د اکتوبر په مياشت کې له دې سيمې تـېـر سوی دی.

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ

«د شیخ علي ولسوالي زما د معلوماتو له مخې له دغو برخو جوړه سوې ده:

۱	دره شیخ علي
۲	دره تورکمن
۳	د پغمان د غرنی لړۍ د پارسا منځغری یا میان کوه

«دره شیخ علي»

د شیبر د کوتل له بیخ «پای کوتلِ شیبر» [14] څخه د «تورکمن درې» تر سیند پورې چې له «قلعهٔ دو آب» [15] لږ پورته د «ولینگ» [16] له تنګي څخه راوځي تول واټن نېږدې ۲۱ مایله دی. د درې ارتوالی له یوه ځایه تر بل ځایه ډېر توپیر کوي. د لوی والي اوسط ئې تر «بیني سِهوَک» [17] پورې تقریباً ۴۰۰ یارډه دی. له دې وروسته په «نوي» [18] کې دا لویوالی تر یوه لنډ واټن پورې یو نیم مایل ته رسېږي. په «ګزار چمن؟» [19] کې یو ځل بیا د مایل یو ثلث ته راټیټېږي. له دې وروسته ډېر ژر په تنګي بدلېږي او تر «دو آبِ لولینګ» [20] پورې همداسې دوام مومي. د درې پراخه برخه ډېره کرل سوې ده چې بې شمېره کلي لري او تر کلیو د میوو بڼونه راتاو دي. د بې شمېرو فرعي منځغرونو په خولو او کوزنیو برخو کې چې یو شمېر ئې لوی لوی هم دي ډېر بنهٔ کرل سوي دي.
«د غنمو او وربشو تر څنګ جوار هم تر ډېره کرل کېږي. په ټوله کې له دې ځایه اړتیا توکي په ډېره اندازه ترلاسه کیدای سي او ویل سوي چې د پغمان د غرنی لړۍ په سویل کې له «شیخ درې» [21] څخه غلزي په لوی شمېر کې راځي او د دوی مازاد محصول پیري».
«په دې درې کې نهٔ یوازې پسونه بلکه غواګانې هم ډیرې دي. د سپرلي لپاره آسونه ډېر لږ او کم پیدا دي خو د یوې څرګندې شمېرې بارورونکي یابوګان په دې درې کې ستهٔ دي. غوایان هم تر ډېره په ترانسپورتي چاروکي کارول کېږي».
«د پیکاک په خبره، په «پای کوتل» کې واوره په ندرت سره د ځمکې پر مخ له ۲ فیټو پورته پاتې کېږي، څرګنده ده چې د درې په کوزنی برخې کې واورې تر دې هم لږ دي. له دې کبله د دې درې اقلیم ان په ډېر ساړهٔ ژمي کې هم توپیر لري».
«لاندني د دې درې د خلکو شرحه وړاندې کېږي:

کورنۍ	موقعیت	قومي څانګه		
۶۰	پای کوتل «۱۰»، درهٔ شینګریان «۵۰»	کرم علي «شیعه ګان؟»		
۶۶۰	د شیخ علي بره یا پورتنی دره ۶۰۰	شیعه ګان	Dai Kalan	دای کلان

14 -Shibar Kotal (Pai Kotali-Shibar)
15 -Kala Doab
16 -Loling defile
17 -Bini Sehwak
18 -Nawi
19 -Gazar Chaman
20 -Doab- i- Loling
21 -Shaikh Dara

	ملک: اسدالله		دره سگ پُر ۶۰	Dara Sagpur	
نیمان	Naiman	شیعه گان همـاغه ملک اسدالله	له دای کلان کوز دره شیخ علي «۳۰۰»، بید قول «۶۰»، قلعـۀ قاضي «نوي» «۱۰»		۳۷۰
قرلق یا کلوک	Karluck or Kalluk	سنیان ملک: میرزا اکبر	دره شیخ علي له نیمان کوز «۵۰۰» دره تاوري «۶۰»	Dara Taori	۵۶۰
علي جم	Ali Jam	۳/۲ شیعه گان او ۳/۱ سنیان	دره شیخ علي له کلوک کوز		۳۰
بابر	Babar	سنیان	درهٔ بیهوده	Dara Behuda	۶۰
نیک پای	Nekpai	شیعه گان	کوۀ خورد او قول لیچ یا لچ: ویل کـېـږي چي دغه دواړو ښنګ پر ښنګ درې په غوربند کي دي.		۱۰۰
تولټال					۱۸۴۰

« پیکاک څو نورې قومي ښانګې یادوي لکه: صد مرده، هشت خواجه او دولت بیګ. خو د صد مرده ښانګه په جلمیش کي میشته ده او هشت خواجه د سرخاب په اوړدو کي او دولت بیګ یا « پای» [22] د بهسود هزاره ګانو یوه ښانګه ده. کیدای سي د یادو سویو قومي ښانګو یو شمـېـر په شیخ علي کي میشتي وي خو د استوګني سیمي ئـې په شیخ علي کي موږ ته څرګندي نـهٔ دي.

«شیخ علي وګړي بزګران دي خو د پام وړ په شمـېـر کي پسونه او غواګاني هم لري. پیکاک د دوی د دغو څارویو شمـېـر په لاندي ډول ورکوي:

سیمه	د پسونو رمي	غواګاني
دای کلان	۱۵۰	۱۲۰۰
نیمان	۴۰	۶۰۰
قرلق	۲۰۰	۷۰۰
علي جم	۱۰	۲۰۰
بابر	۱۰	۲۰۰
تولټال	۴۱۰	۲۹۰۰

« د هرې رمي شمـېـر نه دی ویل سوی خو کیدای سي د رمو اوسط له ۲۰۰ پسونو ښخه به لږ نـهٔ وي. ان همدغه اوسط موږ ته یوازې په درهٔ شیخ علي پورې اړوند د ۸۲۰۰۰ تول ټال لویه شمـېـره نـهٔ راکوي.»

« د درې شیخ علي وګړي قسماً سنیان دي، د بـېـلګې په توګه د قلعه نو د قبـیـلي په استثناء، نور هزاره ګان عادي مسلمانان دي. په پورتـنـي جدول کي یاد سوي سنیان ټول د درې په کوزنی برخي کي میشت دي حال دا چي د درې پورتـنـی برخه شیعه میشه برخه ده. له دې خبرې دا اقتباس کولای سو چي کیدای سي د شیخ علي سنیان د خپلو افغان «پښتـنـو – ژ ګاونډیانو تر ډېـر فشار لاندې راغلي وي او لا تر اوسه «د تولو احتمالاتو په پام کي نیولو سره» د قلعـهٔ نو د هزاره ګانو په شان په خپلو زړونو کي شیعه ګان دي.

« د خاص شیخ علي د درې شیخ علي وګړي ظاهراً ماړهٔ او شتمن خلک دي. دوی «شاید نتیجتاً» ډیر آرام او د ډیر ښـهٔ چارچلند خلک وي.»

---

[22] -Pai

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکي په ځیر و لولئ

„**درۀ تورکمن او د پارسا منځغری**: „تورکمن دره„ یوه ډېــره لویه دره ده چي د بابا د غرۀ د ختیځ امتداد یعني د „کوۀ درواز„ او د پغمان د غرنی لړی تر منځ واقع ده. د دې درې په سر کې د „کـــش„ [23] کوچنی دره ده؛ دا دره پینځه شپږ کوچني منځغري لري چي بهسودي هزاره ګان په کې میشت دي او د بهسودو په علاقه داری پوره اړه لري. پیکاک، تورکمن دره یوه ښکلي، حاصلخیزه او په ونو پوښلي دره شرحه کوي. داسي ښکاري چي د سیمي په دې برخي کې د سون توکو اصلي سرچینه همدا دره ده، او هغه لرګي چي د فرنجل د سرپو په کان کې د کاني تېرو دویلي کولو لپاره کارول کــېږي له همدې ځایه اخیستل کــېـږي.

„تورکمن دره„ د شیخ علي له درې سره موازي پرته نـۀ ده، دا دره د هلمند په اوب یللونکي یا آب ریز کې له „کوتل ِ لکشان„ [24] څخه پیل کــېـږي، د ۸۰ مایلو په واټن مخ پر شمال ختیځ غځیدلې ؛ بیا مخه شمال ته اړوي او د لولینګ په کلي کې یا ورڅخه لږ کوز په یوۀ ډېــر تـنـګ تـنـګي بدلـېـږي. له همدې تـنـګي هغه سیند راوځي چي له قلعهٔ دو آب پورته د شیخ علي د درې له سیند سره چي پورته مو یادونه وکړه یو ځای کــېـږي.„

„د تورکمن درې وګړي په لومړیو کې تورکمنان ول چي له خپل هیواد څخه دلته راکډه سوي ول، دا تورکمنان اوسمهال د خپلي استوګني په اوسنی سیمي کې ژوند کوي. دوی دومره له هزاره ګانو سره د کورنیو وصلتونو یا ودونو له کبله ګډ سوي دي چي له سره تر پایه ټول هزاره ګان سوي دي. او دا لړی لږ تر لږه د بابر د سلطنت او سفر له مهاله را راوانه ده، په ۱۵۰۶ – ۱۵۰۷ز کال کې بابر د ژمي په فصل کې له هراته تر کابل پورې د خپل مارش په ترڅ کې د شیبر له کوتل څخه له تــېــریدلو وروسته تورکمن هزاره ګانو باندې برید وکړ او لوټ او تالان ئـي کړل. د دغو خلکو په هکله لږ معلومات زموږ په لاس کې دي، ظاهراً د دوی شمــېــر ډېــر دی. دفعه دار امیر خان وایي چي د دوی شمــېــر په دریو څانګو یعني „شادي بیګ„، „منصوري„ او „علي مدت/ علي مد„ کې تر ۳۰۰۰ کورنیو پورې رسـېـږي. د پیکاک د معلوماتو پر بنسټ د دوی شمــېــر ۴۰۰۰ کورنی دی او دوی څلورم طایفي دي یعني: „بچه شادي„، „منصور„، „خضر„ او „سرخ„. داسي ښکاري چي اخیر الذکره شمــېــره یو ډېــر لوړ اټکل دی او دې کې شک نـۀ سي کیدای چي د دوی شمــېــر تر ۳۰۰۰ کورنیو پورې دی ؛ هماغسي چي ښاغلی درومند د خپلو معلوماتو له مخي وایي دوی په درواز کې استوګن دي. د همدې سرچیني پر بنسټ د پارسا هزاره ګانو ۵۰۰ کورنی د پارسا په منځغري کې استوګني دي چي ګاونډی دره ده او په همدومره اندازه لویه ده، د پارسا دره د پغمان له غرنی لړی څخه راکوزه سوې ده او له „قلعه دو آب„ څخه څو مایله کوز په „چهاردهي„ کې د „غوربند„ په درې کې راخلاصـېـږی. د „پارسا„ د منځغري په هکله او د پارسا د وګړو په هکله عملاً کوم معلومات په لاس کې نـۀ لرو. د موجوده معلوماتو پر بنسټ دا ټکی په مصؤون ډول ویلای سو چي د „پارسا„ د منځغري او د „تورکمن درې„ د وګړو ټول ټال شمــېــر ۴۰۰۰ کورنی وګڼو. معهذا دا د ویلو وړ ده چي دوی شیخ علي وګړي نـۀ دي خو د اوسنی موخي لپاره ئـي په دوی کې شمــېــرو.

„په دې توګه د شیخ علي د ولسوالي د وګړو ټولټال شمــېــر کیدای سي شپږ ۶۰۰۰ زره تنه اټکل کړو.„

---

[23] -Kesh

[24] -Kotal -i- Lakshan

„په ۱۸۸۶ز کال کې حاکم ئـې يو کندهارى افغان „پښـتون ـــژ„ مير سلطان وو چې د کابل د ښار کوتوال „نائـب کوتوال؟„ هم دى. څرګنده نـۀ ده چې د دې ولسوالي ماليات به څومره وي خو شک نـۀ سته چې دا ولسوالي په منظم ډول له مالياتي اړخه ارزول کـېـږي او له وګړو ماليات راټولېــږي.„

„**سرکونه**: د اساسي يا عمومي سړک تر څنګ چې د شيخ علي د درې له سره تر پايه غځيدلى دى او د شيـبر د کوتل له لارې تر باميانو پورې تللى دى، ګڼ شمــېــر لارې د شمال او سويل د دنګو غرنيو لړيو په منځ کې سته چې په پخواني استقامت د درو له منځه تر „سرخاب„ پورې راغلي دي او له „سرخابه„ تر „تورکمن درې„ پورې ئـې غځون موندلى دى.

پيکاک په „بندِ ورسندان„ ‹هندوکش› [25] کې د شمالي لارې په هکله وايي چې دا لارې قاعدتاً ډېـرې بدې او د غرنى لړۍ په شمالي اړخ کې ډېــر سختې پل لارې دي خو تل مدام د باروړونکو کچرو لپاره په هغو منځغرونو کې د تګ لپاره عملي دي چې له شيخ علي علي مخ پر سويل منتهي کـېـږي؛ „د „کاوشان„ او „چهار دَر„ [26] د کوتلونو سرکونه، چې مخکې مو وويل چې له شيخ علي څخه نـۀ بلکه د غوربند له درې څخه پيل کـېــږي‹ ويل کـېـږي چې د لارو د تګ د سختى درجه ئـې بايد په شمال کې د سرخاب د لارو په پرتلې لوړه وي. په دغو لارو کې تر ټولو ښه لاره د „زاک„ [27] د کوتل له لارې تر „درۀ رباط„ [28] او کښته تر „درۀ مرغ„ [29] پورې لارې دي خو دا هم سختې لارې دي. داسې ښکاري چې لږ تر لږه پينځه شپږ لارې د „کوۀ درواز„ له لارې مخ پر سويل تر „تورکمن درې„ او „کش„ پورې تللي دي. دا لارې د هندوکش د نورو لارو په پرتلې لږ سختې دي، يو شمــېــر خو ئـې ان د سيمه ييزو اوښانو د تګ لپاره عملي دي. پيکاک وايي چې د „سګ پَر„ [30] د منځغري او د „سګ پَر د کوتل„ [31] له لارې تر „ګلک„ [32] پورې لارې د سيمه ييزو ترافيکو لپاره تر کابل پورې اساسي لارې دي خو آيا دا چې دا لاره له „ګلک„ څخه پورته په درې کې او د „لشکان„ [33] د کوتل له لارې تر„ګردن ديوال„ يا د „پغمان„ په غرنى لړۍ کې تر کوهدامن پورې ځي که نـۀ ځي لا روښانه نـۀ ده.

„د پيکاک د معلوماتو پر بنسټ له „قلعـۀ دو آب„ څخه تر „تـنـګي لولينګ„ [34] پورې د اوښ د تګ يوه ښه لاره تللې ده. د تـنـګي په پورتـنـۍ انتها دره دا لاره په دريو څانګو ويشي. د ښي لاس لاره „تورکمن درې„ ته ځي ؛ دا لاره يو ځل بيا په دوه وو لارو ويشل کـېـږي چې يوه لاره ئـې د „خش„ [35] له لارې تر „کوتل عراق„ [36] پورې؛ او بله ئـې د „لکشان کوتل„ [37] له لارې تر ګردن ديوال پورې تللې ده. د دريو لارو په منځ کې منځنى لاره له ‹درۀ سرخ؟› [38] څخه په پغمان کې تر „کوتن در„ [39] پورې ځي او د کيڼ لاس لاره ځان د پارسا تر منځغري پورې رسوي.

---

25 -Band -i- Warsandan (Hindu Kush)
26 -The Kaoshan and Chahardar pass roads
27 -Zak Kotal
28 -Dara Robat
29 -Dara Murgh
30 -Sagpar glen
31 -Sagpar Kotal
32 -Gulak
33 -Lakshan
34 -Tangi Loling
35 -Khesh
36 -Kotal Irak
37 -Lakshan Kotal
38 -Dara Surkh
39 -Kotandar in Paghman

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارى ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې ښې پاړوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له رااليږلو مخکې په ځير و لولئ

«**اړتیا توکي**: د غلاتو، وښو، بهوسي او باغي محصولاتو اړتیا توکي د شیخ علي په درې کې تر لاسه کیدای سي او ښایي په تورکمن درې کې هم تر لاسه سي. سون توکي د شیخ علي په درې کې ډېــر لږ دي خو په تورکمن درې کې بیا پریمانه دي. د اوښانو د څریدلو لپاره پوونده د شیخ علي په درې کې زښته ډېــره لږ ده خو ویل سوي چې د څنګ په ګاونډیو درو کې ښې پووندې سته.»

نور بیا

*** دوهم سرخاب او جملیش...**

یادونه: قدرمنو لوستونکو! تاسو تر دغه لینک لاندی د ښاغلی آریا صاحب په آرشیف کی د لمړی ټوک، دوېم ټوک، دریم ټوک، څلورم ټوک، او د پنځم ټو: ټولي برخي لوستی شئ.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې ښې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولـئ